

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

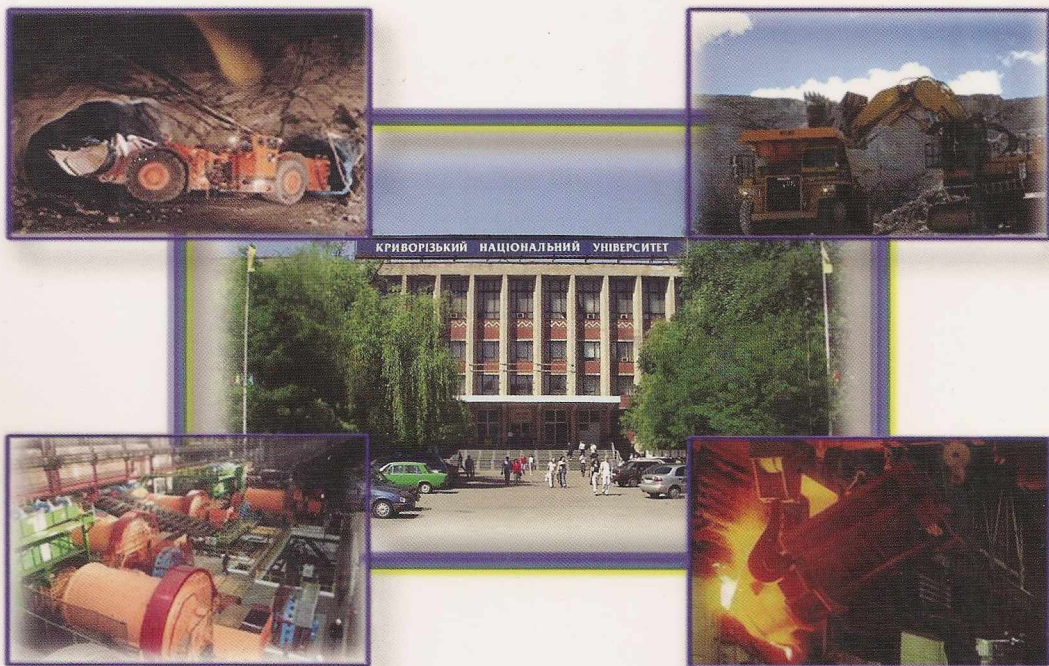
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Міжнародна науково-технічна конференція

Матеріали конференції

**СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ
ТА СУСПІЛЬСТВА**

Том 2

22-25 травня 2013 року

Кривий Ріг

УДК 821.161.2-343

Н. Г. МЕЛЬНИК,

канд. філол. наук, доцент

Криворізький педагогічний інститут

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

e-mail: melnik75_8@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИЙ ФОЛЬКЛОР ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ: ДИНАМІКА ТРАДИЦІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНА МЕНТАЛЬНІСТЬ. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У статті акцентовано на специфіці жанрової системи соціально-побутового фольклору, його здатності концентрувати риси української національної ментальності та ознаки традиції. Врахування характерних рис та особливостей національної ментальності осмислюється як необхідна умова реформування українського суспільства.

Ключові слова: традиція, ментальність, соціально-побутовий фольклор, трансформація.

Здобуття незалежності Україною поставило перед сучасними вченими ряд важливих завдань, пов'язаних із розбудовою молодій держави на основі національних традицій та у зв'язку з основними принципами національної ментальності українців. Українське суспільство потребує чітких концептуальних засад подальшого розвитку з урахуванням традиційних суспільно-історичних умов життя народу, його ідеалів, сформованих у процесі історичного розвитку.

Останні десятиліття постають як період активізації інтересу до етнокультурної спадщини українського народу, час звернення до фольклорних джерел, характеризуються прагненням зрозуміти свою національну вдачу, зберегти та розвинути в руслі традиції матеріальний та духовний досвід народу.

У цьому смислі надзвичайно перспективним є вивчення соціально-побутової фольклорної спадщини українського народу, її зв'язку з традицією та національною ментальністю.

Фольклорний процес, як відомо, – це рух всередині традиції, еволюція та трансформація традиції, тому на кожному відрізку часу фольклор є динамічною системою, відображає певний стан функціонування традиції.

Традиція – це система, що забезпечує зв'язок сьогодення з минулим, утілює досвід колективу, суспільства, яке прагне до накопичення історичних, культурних, художніх надбань народу. Тому визначення традиційних ознак соціально-побутового фольклору, дослідження трансформацій, що відбулися під впливом історичних, політичних, психологічних умов життя українського народу, різних пластів традиційно-побутової культури, є надзвичайно потрібним.

Дослідження відображених у фольклорі засад української національної ментальності як психокультурного образу нації, сукупності визначальних національних рис, уявлень народу про самого себе, стереотипів поведінки, що передаються з покоління в покоління є сьогодні надзвичайно актуальним з огляду на її (ментальності) здатність зберігати в закодованій формі історичний досвід та визначати подальший суспільний розвиток народу. Урахування характерних рис та особливостей національної ментальності є необхідною умовою реформування українського суспільства.

ХІХ-ХХ століття відзначається тим, що саме в цей період формуються і залишаються відносно сталими основні соціальні прошарки українського суспільства. З іншого боку, протягом ХІХ-ХХ століть триває активна збирацька діяльність українських фольклористів (М. Максимовича, В. Залеського, З. Доленги-Ходаковського, А. Метлинського, М. Костомарова, Марка Вовчка, О. Марковича, Г. Купчанка, О. Потебні, С. Руданського, Панаса Мирного, І. Рудченка, І. Манжури, Я. Головацького, Я. Новицького, М. Лисенка, П. Чубинського, Б. Грінченка, Ю. Федьковича, І. Франка, П. Житецького, В. Гнатюка, М. Павлика, Ф. Колесси, В. Милорадовича, Д. Яворницького та інших), укладаються збірки народних творів та з'являються наукові дослідження, присвячені виявленню жанрової специфіки соціально-побутового фольклору. За висловом Л. Дунаєвської, це був «золотий вік» фольклористичної науки.

Окрім проблеми, пов'язані з дослідженням творів соціально-побутового змісту, їх генези та побутування, жанрової системи стали предметом досліджень М. Костомарова, М. Драгоманова, І. Франка, М. Сумцова, Б. Грінченка, М. Максимовича, Ф. Колесси,

О. Потебні, О. Дея, Г. Нудьги, Н. Шумади, В. Скрипки, М. Пазяка, К. Гушевської, Р. Кирчіва, С. Грици, О. Правдюка, С. Мишанича, О. Хмільовської, Л. Дунаєвської, Б. Кирдана, М. Дмитренка, Л. Вахніної, І. Денисюка, О. Бріциної та інших.

Запропонували українській науці фундаментальні дослідження, оригінальні концепції, пов'язані із розвитком українського соціально-побутового фольклору, художньої природи його жанрів, учені майже не торкалися світоглядних основ українців, національної ментальності, що яскраво виявляється в творах означеного періоду. Тому дослідження українського соціально-побутового фольклору з погляду відображення в ньому динаміки традиції та національної ментальності є сьогодні актуальним.

У розгалуженій системі фольклору твори соціально-побутового характеру займають чільне місце, адже вони є результатом постійного розвитку національно-суспільної свідомості, відображенням культури соціально-побутових відносин. Народ століттями зберігає традиційні зразки, а виникнення нових соціальних груп у процесі розвитку суспільних відносин спричиняє появу нових творів, що відображають явища суспільного життя та народне ставлення до них.

Соціально-побутовий фольклор – пласт народної творчості, який відображає результати осмислення народом різних явищ, подій чи обставин суспільного життя, пропонує цілісне, узагальнене, типове ставлення до них. Відомо, що твори цієї спрямованості стосуються яскраво виражених соціально-побутових проблем, проте, глибокий аналіз їхнього змісту дозволяє зробити висновок про те, що народний геній виходить на рівень філософського осмислення проблем буття людини, її місця в світі, переваги духовних цінностей над матеріальними, свободи вибору, гармонійної побудови суспільства, у якому кожна особистість зуміла б реалізувати свої потреби.

Жанровий склад соціально-побутового фольклору досить широкий. Це перш за все пісенно-віршовані твори (думи, балади, соціально-побутові ліричні пісні, співанки-хроніки, коломийки), зразки народного нарративу (казки, притчі, побутові небилиці, перекази, оповідання, новели, анекдоти), драматичні (сатирично-побутова інтермедія, народна драма) та паремійні жанри соціально-побутового фольклору (прислів'я, приказки, загадки).

Отже, на часі перспективним та науково вмотивованим для фольклористичного пошуку є звернення до фольклорної спадщини соціально-побутового спрямування, визначення жанрової специфіки творів, динаміки традиції та ознак національної ментальності досліджуваного пласту фольклору. Поряд із наявністю цінних досліджень соціально-побутового фольклору, поза увагою залишилося вивчення світоглядної основи творів та особливості відображення в них національної ментальності, традиційних засад та їх трансформацій. Тому сьогодні на часі є вивчення епічні, ліричні та драматичні фольклорні твори соціально-побутового змісту, функціонування, збирання та дослідження яких припадає на XIX-XX століття з погляду відображення в них динаміки традиції та ознак української ментальності, визначення специфіки побутування українського соціально-побутового фольклору як циклічної системи формування та відображення національної ментальності, сучасного стану функціонування пісенно-віршових, прозових та драматичних форм народної творчості.

Звертаючись до вивчення творів названої тематики передусім необхідно враховувати суспільно-історичні, соціально-демографічні умови їх виникнення та побутування, а також зважати на можливі трансформації засад ментальності та рис традиційної культури під впливом історичних, політичних та психологічних чинників.

Така робота передбачає насамперед здійснення наукового аналізу духовного життя доби, специфіки національного та соціального середовища, особливостей громадського світобачення, зумовленого історичними, політичними, психологічними факторами, динаміки суспільного життя. Також необхідне глибоке вивчення фольклорних текстів суспільно-побутового змісту, їх коментування, текстологічний аналіз, узагальнення результатів, систематизацію проаналізованого матеріалу та його концептуалізацію. Таке дослідження ґрунтується на тлумаченні текстів, їх реконструкції, що сприяє відтворенню глибинного змісту фольклорного твору, ситуації його виникнення та суспільних функцій.

Отже, у результаті аналізу народних творів з'ясовуються зв'язки між національними архетипами та ментальністю українського народу, відображеними у фольклорі, визначається ідейний зміст творів соціально-побутового спрямування, які містять роздуми над проблемами людського буття, свободи, життєвого вибору тощо.